

VOORAF

Als vrouwen meer te zeggen krijgen, wordt de wereld vrediger, rustiger en redelijker. Dat stond 13 februari jongstleden in een van de bijlagen bij Trouw. Aanleiding voor de opmerking is het verschijnen van het boek 'Toch de vrouw. Het einde van de mannelijke overheersing'. Maar waarom is dit voor de lezers van deze nieuwsbrief interessante informatie? Omdat wij ons bezighouden met het voortvloeisel van het ontstaan van landbouw en veeteelt. De auteur, Melvin Konner, meent dat de man-vrouw verhoudingen nog aardig op orde waren toen de mens een nomadisch bestaan leidde. De mannen zorgen door de jacht voor het vlees en de vrouwen zamelden het overgrote deel van het voedsel in. Zij foerageerden in hun woonomgeving en verzamelden planten, vruchten en noten. Het ging fout toen de mens zich op een vaste plaats ging vestigen om zich door middel van landbouw en veeteelt in leven te houden. Dat het toen fout ging had zijn oorzaak in de vele zware fysieke arbeid die moest worden verricht en de strijd die moest worden geleverd om het eigendom te verdedigen.

Dick de Jong

Schilderij van J.L de Haas

APOLOGISCHE SPREEKWOORDEN

Iedereen kent wel van die over het algemeen wat flauw overkomende spreekwoorden, zoals 'Alles met mate zei de boer en hij sloeg zijn vrouw met een ellestok'. Ze zijn in de meeste gevallen van Duitse oorsprong en komen voor eerst voor rond 1800. Het valt op dat nogal eens een boer de hoofdpersoon is in dit soort gezegden. Daarom laten we er nu en in de komende edities een aantal volgen:

- De aanhouder wint, zei de boer, en hij at met zijn klakke aan (klakke is een oude benaming voor muts; met zijn muts op, dus).
- Je kunt niet alles hebben, zei de boer, veel geld en een schone vrouw, en hij had geen van beide.
- Die vent houdt de bas wel, zei de boer, en hij hoorde een kalf blaten.
- Behulp is alles, zei de boer, en hij spande zijn wijf voor de ploeg.
- Spijtig dat mijn zwijn dat niet meer kan beleven, zei de boer, en hij kreeg een medaille op de expositie voor worsten.

(WORDT VERVOLGD)

OPMERKELIJK

Halverwege deze maand stonden de kranten bol van een wel heel dom door de Tweede Kamer genomen besluit. Door een motie aan te nemen die was ingediend door de Partij van de Dieren. In die motie werd geregeld dat een kalf na de geboorte enige tijd bij de moeder moet blijven. De gemiddelde Nederlander staat daar zeker achter. Maar vooral in de wereld van de veehouderij is er nogal tegen geageerd. Een van de argumenten is het risico dat het kalf daarbij loopt. Gezien de grote hoeveelheid in de stal opeen gepakt vee, is het niet ondenkbaar dat een kalf dan wordt vertrapt. Ja dat is zeker waar.

Maar om dat nu als argument te gaan gebruiken, is wel ver gezocht. Al veel eerder is er met enige bezorgdheid gekeken naar het steeds groter worden van de kuddes koeien, die bij elkaar in de steeds groter wordende stallen worden geperst. Toen zijn er ook geen reacties gekomen. Misschien was de waarschuwing toen wel van soortgelijke aard: is er wel voldoende ruimte voor iedereen.

Nu kun je je afvragen of het niet wat teveel luxe is om er een Partij voor de Dieren op na te houden. Ja en nee. Ja, als we zien hoe slordig we met regelmaat omgaan met onze medemens. U kent het ongetwijfeld; we spreken over dierenrijk en mensdom. Nee, als we kijken naar hoeveel mensen er een vermogen aan besteden als het konijn van de kinderen, de hond waar we dagelijks zo lekker mee aan de wandel kunnen of de poes die ons zoveel liefde geeft, wat gaat mankeren. Het wemelt in ons land van de dierenartsen, dierenklinieken en dierenziekenhuizen.

Weten we het nog, de tijd van de stallen van weleer. In het fraaie werk van J. Le Franq van Berkhey (Natuurlijke historie van Holland, deel 9, uitgegeven in 1811) staat een pracht van een plattegrond afgebeeld, die we hier graag aan u doorgeven.

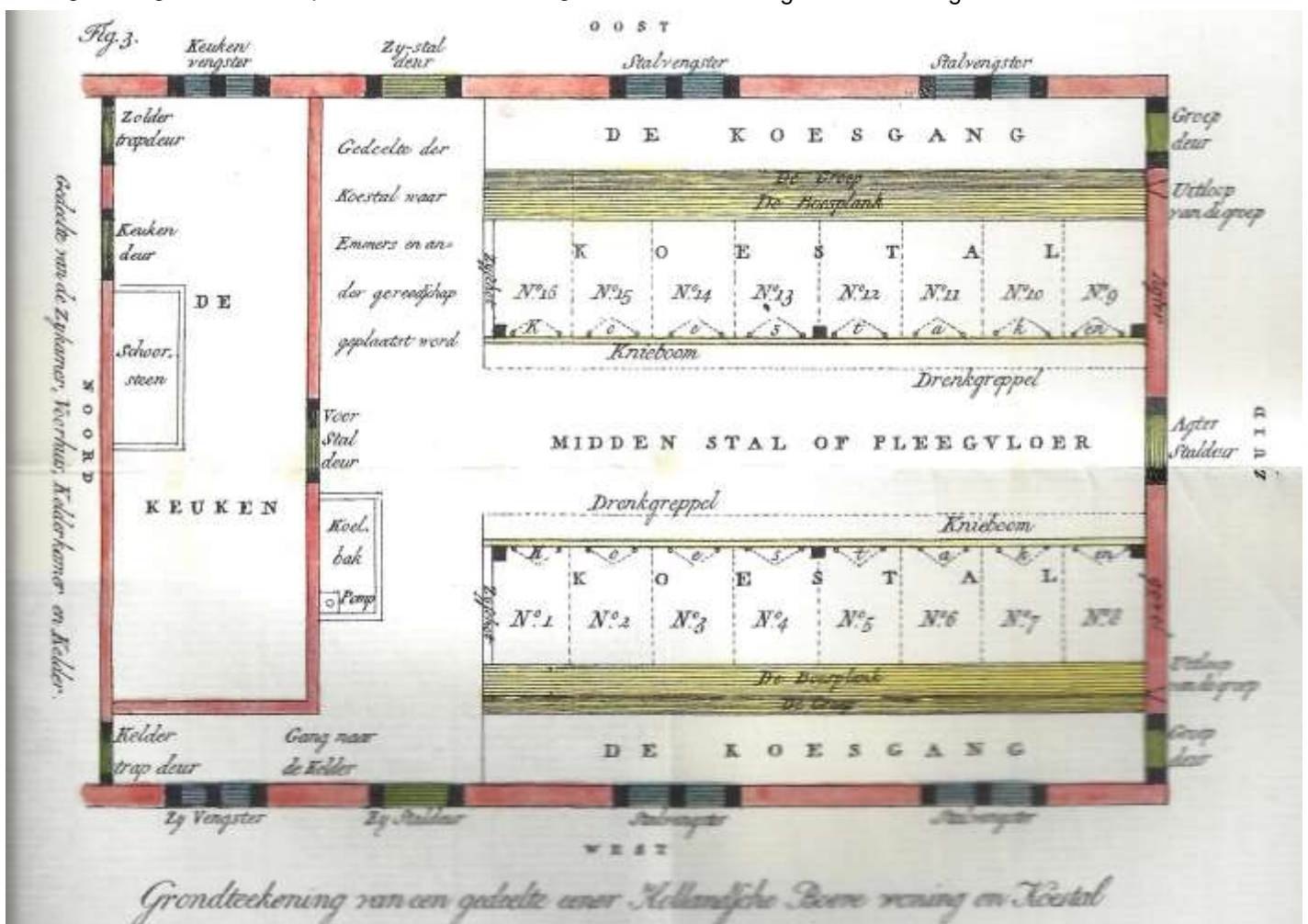
Maar er is natuurlijk wel wat aan de hand. Enerzijds heeft de samenleving gebaseerd op de ontstane graaicultuur aangegeven nauwelijks nog geld over te hebben voor zuivelproducten en vlees. Anderzijds zijn daardoor de boeren gedwongen om alles op alles te zetten om nog

een fatsoenlijke boterham te kunnen verdienen in hun boerenbedrijf. Bewust staat er een 'fatsoenlijke' boterham. Dat moet meer zijn dan het minimum loon, want de boer kan niet van negen tot vijf werken. Hij zal er elke dag eerder moeten zijn en pas tegen het slapen gaan echt klaar zijn met zijn werk. Daar mag best wat tegenover staan.

INDELING VAN DE STAL

Alhoewel er vrijwel geen oude stalinrichtingen bewaard zijn gebleven, mag worden aangenomen dat de indeling door de eeuwen heen in opzet grotendeels hetzelfde is gebleven. De middendeel had aanvankelijk een aangestampte vloer. Deze werd ook 'pleegvloer' genoemd, omdat er van hieruit de zorg aan de dieren in de zijdeel werd 'gepleegd' (Oudhollands voor zorgen). Le Franq van Berkhey beschrijft hoe in zijn tijd, begin 19^e eeuw, de vloer was voorzien van een klinkerbestrating. Aan weerszijden van de middendeel liep een drinkgreppel in de vorm van een vrij brede holle, met plavuizen beklede goot. Hierin liep ook het uit de koelbak afkomstige water. Daarachter bevond zich de knieboom, waar de koe met zijn knieën tegenaan kwam als hij op de grond lag. Toentertijd was dit een plank of 'boes'. Tegenwoordig worden alleen nog gemetselde kniebomen aangetroffen, een rollaag van halfronde profielstenen.

Om rotting van de vochtige stal te voorkomen werden de

standvinken gezet op de hardstenen of gemetselde voeten, 'poeren' genaamd. Afhankelijk van de grootte van het bedrijf was de stal meerdere traveeën lang. Hier in de streek noemden men die gebintruimten, doelend op de ruimte tussen de in de lengterichting van de boerderij staande gebintstijlen. In elke travee was meestal ruimte voor twee koeien, die met de kop richting de middendeel stonden. De sta- of ligplaats van de koeien bestond uit een met slootvuil of graszoden aangeperste aarden vloer. Ook gebruikte men hiervoor wel zand. Vanaf het laatste kwart van de 19^e eeuw kon met de introductie in ons land van Portlandcement de stal beter schoongemaakt worden.

Tussen de standvinken werden schoftbomen geplaatst, waaraan met een touw of haak de zogenaamde koestaak of het koestaketsel was bevestigd. Deze van essenhout gemaakte, rond geschaafde, stokken stonden aan weerszijden van de kop van de koe. Met een touw of ketting werd de koe vastgemaakt aan de koestaak. De achterpoten van de koe stonden op of tegen een houten boes- of koesplank. Daarachter bevond zich de 'grup' of 'groep'. Dit is een gemetselde goot, die naar achter iets schuin afhelt, zodat de mest gemakkelijk naar buiten kan. Het werd ook wel 'mozegat', 'pisgoot' of 'koeriol' genoemd.

Langs de muur bevond zich het bestrate kruipad of de koegang. Deze is vanuit de werkkeuken te bereiken om de melk naar de koelbak te brengen. Door de grupdeuren in de achtergevel kon zo met een kruiwagen het stalafval via de koegang worden afgevoerd. Om tijdens het melken of mesten geen zwiep in het gezicht te krijgen van de pluim van de koeienstaart werd deze met een stal- of staartreep bevestigd aan een staartlat, die tegen de zoldering hing.

had, werd aan de deur gekocht bij langstreckende lieden. Rondtrekkende kooplieden, die met regelmaat de woningen en boerderijen bezochten en daarbij hun waren wilden slijten. Wat ze verkochten droegen ze op hun rug in een grote korf. Wat ze verkochten kon van alles zijn, linnen, garen, snuisterijen, kleding en huishoudelijk artikelen. Eigenlijk kon je het zo gek niet bedenken.

Op de veraf gelegen boerderijen waren ze een geziene gast en werden vaak uitgenodigd een boterham mee te eten. Dat was echter niet overal het geval. Het kwam ook voor dat de hofhond op de marskramer werd afgestuurd. Meestal hadden deze vriendelijke mensen ook nog een andere functie, namelijk die van bringer van het nieuws of die van bemiddelaar. Daarbij kwamen ook taal, geschiedenissen en gebeurtenissen aan bod.

Een landloper of marskramer gaat 'op een slof en een oude schoen' en staat voor de mens op zijn levenspad. Hij is een soort 'Elckerlijc', naar de gelijknamige laat 15^e eeuwse zedenshets. Het is de 'homo viator', de pelgrim die op zijn levensweg gebukt gaat onder de lasten van zijn aardse bestaan. Hij torst zijn last op het pad vol verleidingen. Het schilderij is eind 15^e eeuw gemaakt door Jeroen Bosch.

MARSKRAMERS

In een tijd dat het voor de gevestigde winkels steeds moeilijker blijkt om te kunnen voortbestaan, zijn we de ambulante handel van vroeger tijd wellicht helemaal vergeten.

Ooit werden de boerderijen met grote regelmaat bezocht door marskramers, venters, colporteurs of omlopers. Dat waren langs trekkende handelaren die voorzien van een korf (een mars) huis aan huis koopwaar kwamen aanbieden.

Wandelende handelaren dus. Tot aan de 20^e eeuw waren er in de dorpen nauwelijks winkels. Alles wat je nodig

Oorspronkelijk kwamen deze handelaren vaak uit Duitsland. Een deel van hen bleef voorgoed in Nederland, zoals de broers Clemens en August Brenninkmeijer, de grondlegger van C&A. Ook de Winkel van Sinkel, het eerste warenhuis van Nederland, is op deze wijze ontstaan.

Marskramers speelde ook een belangrijke rol bij de alfabetisering van de dorpsbevolking. Zij brachten pamfletten mee, drukwerken en dagbladen. Daaronder bevonden zich werken, die op een laag niveau stonden. Het was de marskramer er vooral om te doen dat hij zijn waren kon slijten tegen baar geld. Winst maken was zijn doel.

De opkomst van de moderne tijd, het ontstaan van winkels en de steeds minder wordende winstmarges op de

verkoopmaterialen, waren er de oorzaak van dat deze ambulante handel inmiddels zo goed als verdwenen is uit ons land.

Schoolplaat met links op de achtergrond een vertrekkende marskramer.

Heinrich Bürkel: nieuwsgierige stier en bange kunstschilder in boom.

DE STIER

Om de een of andere reden is de stier een dier dat tot veler verbeelding spreekt. Groot, sterk, soms beangstigend. Dat laatste vooral in combinatie met een rode lap, Waarover later meer. Ooit was er een tijd dat elke 'grote boer' een eigen stier had, terwijl de wat minder bedeeden afhankelijk waren van de stierenloper om te kunnen fokken met hun vee. Feitelijk is de stier nog meer een productiemiddel dan de koe. De internet-encyclopedie is hier duidelijk in en vermeldt de volgende tekst:

Een stier is een mannelijk rund, ook wel bul genoemd. De vrouwelijke vorm is de koe. Een stier wordt over het algemeen veel groter dan een koe. Stieren kunnen behoorlijk agressief zijn. Een gecastreerde stier wordt os genoemd en is minder agressief.

Stieren worden gehouden voor hun sperma, om de koeien te bevruchten en nageslacht te verwekken. In de mo-

derne veeteelt gebeurt deze bevruchting meestal via kunstmatige inseminatie. Stierkalveren worden gebruikt voor vleesproductie en worden daarom veelal jong geslacht, omdat er voor de fokkerij slechts enkele volwassen stieren nodig zijn. Stieren worden nu nog slechts zelden op melkveebedrijven gehouden maar vaker alleen op KI-stations.

Omdat een os minder agressief is dan een stier, zijn ossen goed geschikt als trekdieren. Ossenhaas en ossenstaartsoep zijn gerechten die naar ossen zijn genoemd, maar ook wel van andere runderen worden gemaakt.

We weten allemaal van het stierenvechten, zoals dat op het Iberisch schiereiland en in Midden- en Zuid-Amerika wordt georganiseerd. De torero en daarna de matador gaan daarbij een gevecht aan met een speciaal daarvoor gefokte vechtstier. In Zuid-Frankrijk kent men bijvoorbeeld de course Camarguaise waarbij de stier niet gedood wordt en de course landaise waarbij men over het rund heen springt.

Omdat een stier een imposant dier is, meestal de ene bevruchter van een kudde, wordt hij in sommige culturen vereerd als symbool van mannelijke kracht en vruchtbaarheid en is hij verbonden met verschillende goden, zoals de Egyptische god Apis, die wordt afgebeeld met een hoofd van een stier. Stier is een sterrenbeeld en op Kreta leefde volgens de mythologie de gevreesde Minotaurus, half stier, half man. Het Gouden kalf was een stierkalf. De Griekse god Zeus veranderde zichzelf in een stier om de mooie Europa te verleiden. In de Griekse mythologie is stierenbloed een dodelijk gif. In werkelijkheid is het bloed van het mannelijke rund helemaal niet giftig. Wel werd het ooit gebruikt als een soort verf, waar de kleur nog voorkomt in oude panden en heet dan ossenbloed.

Het woord stier is verwant aan dat van steur (vis) en komen beide al in de 13^e eeuw voor. Ook is er een verwantschap met stoer. Als we het woord als scheldwoord gebruiken, komen we op: vrouwengek of rokkenjager, waar ook hengst voldoet. De etymologie van het woord is echter onduidelijk. Er wordt wel eens een verband gelegd met turü, dat oeros betekent. Maar evengoed kan worden aangesloten bij staora, als groot vee, of sthavira als sterk. Beide woorden komen uit een Oosterse cultuur. Het latijnse woord voor stier is taurus (= oeros), wat een beetje lijkt op tãrandos, de naam van een viervoetig dier. Al even kwam de rode lap aan bod. De stier komt niet op de kleur van de doek af. Hij weet niet eens dat de doek rood is! Een stier is namelijk kleurenblind. Toch gaat een stier achter de rode doek aan, maar niet vanwege de kleur. Hij wordt hiertoe verleid door de bewegingen om hem heen. Het dier zich verdedigen tegen zijn aanvallers. De stier denkt dat de doek hem aan wil vallen en gaat er op af.

BOEKWINKEL

UITGAVEN VAN BOERDERIJ & ERF A-V

Van de eigen uitgaven zijn te koop:

- Boer en Boerderij € 35,00
- Van oud naar behoud € 10,00 (laatste stuks)
- Boerderijspecial € 4,50
- Routeboekje Boerderijen Bekijken € 4,95
- De Boerderij het behouden waard € 14,95
- Hoeve – Hofstee - Herbestemming € 14,95

COLOFON

REDACTIE EN SAMENSTELLING NIEUWSBRIEF:

Dick de Jong - Bureau Tekstwerk m.m.v. Jenny Mollema-Gons
Buitendams 51 - 3371 BA Hardinxveld-Giessendam - 0184-615094 - dtekst@planet.nl
FOTO'S: Collectie Boerderij & Erf A-V, Bureau Tekstwerk en Internet

SECRETARIAAT BOERDERIJ & ERF A-V:

Sluis 57 ■ 2964 AT Groot-Amers ■ 0184-661425/06-53759618
secretariaat@boerderijenerf.nl ■ bank NL14RABO0325074739
website: WWW.BOERDERIJENERF.NL

Europees Landbouwfonds voor plattelandsontwikkeling
Europa investeert in het platteland